

Dědění ze zákona (intestátní dědická posloupnost)

§ 1 Obecně

1. **Zákon je nejslabším (subsidiárním) dědickým titulem** (§ 1476, § 1633, § 1673 odst. 1). Ačkoli občanský zákoník výrazně posílil testovací svobodu zůstavitele, lze mít za to, že ještě dlouhou dobu bude dědění ze zákona z hlediska četnosti dominujícím jevem. Zákonná posloupnost je konstruována tak, aby co nejvíce odpovídala přirozeným a příbuzenským vztahům.⁶⁷

2. Právní úprava dědění ze zákona sleduje především **zachování majetkových hodnot v rodině**, resp. v rodě (zásada familiarizace) a tím i jistou rodovou soudržnost. Smyslem této zásady je zachovat majetkové hodnoty pro ty, kteří byli zůstaviteli blízcí a od nichž lze předpokládat, že se zaslouží nejen o udržení, ale případně i o rozmnožení dědění nabytých hodnot.

Moderní právní úpravy zákonné dědické posloupnosti stojí na **individualistickém a demokratickém principu povolání dědiců** (tj. nezáleží na pohlaví ani pořadí zrození). Naproti tomu v **minulosti se prosazující aristokratický princip** stál na zásadě zcela jiné: za dědice byl povolán prvorozený syn, který se následně měl postarat o ostatní dědice a o udržení rodového jmění.

3. **Zákonná posloupnost vychází z příbuzenského, rodinného nebo obdobného vztahu těchto osob k zůstaviteli.**

Do **okruhu zákonných dědiců** se v obecném pohledu řadí příbuzní v přímé linii (děti, vnuci, pravnuci – descendentí, rodiče, prarodiče, praprarodi-

⁶⁷ V zákonné posloupnosti lze spatřovat historicky starší, objektivní princip určení dědice. Uplatní se zásada „*Solus deus heredem facere decedere potest, non homo*“ („Samotný Bůh může ustanovit dědice, ne člověk“).

če – ascendenti), manžel, popř. registrovaný partner, příbuzní v pobočné linii (sourozenci, synovci, neteře, strýcové a tety, prasynovci, praneteře, bratrance a sestřenice). Okruh zákonných dědiců tradičně doplňují tzv. spolužijící osoby.

Zařazení uvedených fyzických osob do okruhu možných uchazečů o dědictví jim ještě samo o sobě nesjednává právo na dědictví, subjektivní dědické právo. Kromě jiného záleží na tom, v jakém stupni příbuzenství, popř. rodinném vztahu k zůstaviteli jsou osoby, které by mohly být povolány za dědice ze zákona. Zákon rozděluje tyto osoby do šesti dědických tříd.

4. Klasické třídění pokrevních⁶⁸ příbuzných do jednotlivých tříd odpovídá **systému parentel. Parentela je tvořena osobami pocházejícími od společného předka, např. děti, vnuci a pravnucci zůstavitele.**⁶⁹ Parentelou se nerozumí jen jednotlivý předek zůstavitele s jeho descendencí, nýbrž souhrn stejně vzdálených předků s jejich descendencí.

Seskupení dědiců ze zákona do jednotlivých tříd v **platné právní úpravě** se však **tímto systémem důsledně neřídí**.

5. Dědicem ze zákona může být pouze člověk. Pokud jde o stát, zákon finjuje jeho postavení zákonného dědice.

6. Právní úprava dědění ze zákona sleduje v zásadě obvyklý běh lidského bytí – tj. po předcích nastupují potomci (zásada **reprezentace**). Jestliže je **parentelní systém doplněn systémem reprezentace, nastupují na místo dítěte, které nedědí, jeho děti, a to podle kmenů (*in stirpes*)**, tzn. že děti se o podíl svého předka dělí mezi sebou rovným dílem. Velikost podílů dětí, které zůstavitele přežily, se v systému reprezentace nemění.

V některých případech se však v zájmu principu **familiarizace** prosazuje také zásada **graduace. Graduální systém je orientován vertikálně** (nesleduje obvyklé biologické zákonitosti, avšak zachovává majetek v rodě) tak, že i jediný člen starší generace vylučuje z dědění mladší generaci, tj. nejen své vlastní descendenty, ale i descendenty po jiných členech starší generace.

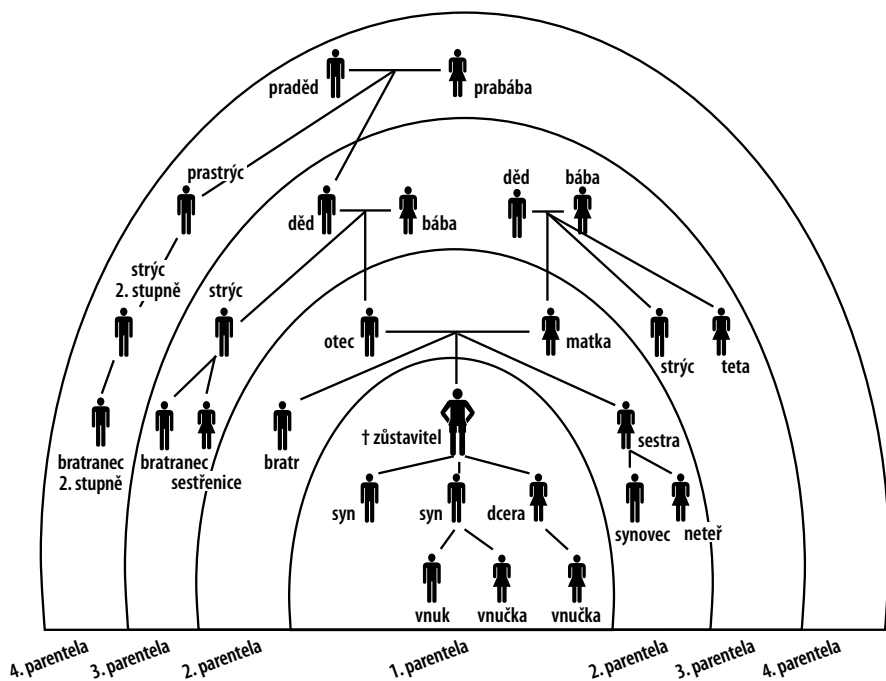
Platná právní úprava sice vychází z těchto zásad, ne vždy je ale plně respektuje.

⁶⁸ Pokrevním příbuzným jsou na roveň postaveny osvojené osoby.

⁶⁹ Emanuel Tilsch uvádí, že parentely mají podobu zvonů vždy větších a větších přes sebe navléknutých. Viz TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I.* Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík & Kohout), 1905. Reprint Praha: Wolters Kluwer ČR, 2015, s. 87.

Parentelní systém

Skupení dědiců ze zákona do jednotlivých tříd v platné právní úpravě se parentelním systémem důsledně neřídí.

Pro pojmenování starých rodičů se učebnice v grafech přidržuje terminologie obecného zákoníku občanského (1811).

7. Platná právní úprava je obsažena ve čtvrtém díle třetí části občanského zákoníku v § 1633 až 1641. **Základem je šest dědických tříd; zvláště je upraveno dědické právo státu.**

Výčet osob v dědických třídách je uzavřen bratřenci a sestřenicemi. Vzhledem k obvyklému chodu věcí a pravidelnému rozsahu rodové soudržnosti již další osoby k dědění povolány nejsou. Osoby zůstaviteli vzdálenější nejspíš jeho smrt v citové sféře nezasáhne, zůstavitele mnohdy blíže ani neznaly, neúčastní se rodové soudržnosti, a proto po zůstaviteli nedědí.

8. **Zákonná posloupnost (nástupnictví) k pozůstalosti nebo její části se uplatní, pokud nedojde k posloupnosti (nástupnictví) podle dědické smlouvy nebo podle závěti (§ 1633 odst. 1).**

9. Občanský zákoník navíc upravuje to, kdo dostane dědictví anebo jeho část **v případě, že nedojde k nástupnictví podle žádného dědického titulu**:

- a) není-li ani zákonný dědic nebo nenabude-li dědictví, stávají se dědici odkazovnicí podle poměru hodnoty svých odkazů (§ 1633 odst. 1) (viz § 3 M bod I.2 hlavy čtvrté).
- b) nedědí-li žádný dědic, připadá dědictví státu, na který se hledí, jako by byl zákonným dědicem (§ 1634 odst. 1 *in fine*).

10. Zákonná dědická posloupnost má sice subsidiární charakter (vůči dědění z dědické smlouvy či závěti), nikoli však charakter zcela autonomní v tom smyslu, že projevená vůle zůstavitele by nemohla mít pro dědice ze zákona žádné následky. Povolá-li zůstavitel dědice závětí nebo dědickou smlouvou a tento dědic dědictví nenabude (bez ohledu na to, z jakého důvodu), otevře se cesta pro zákonné dědice, ovšem jen pokud **splní ostatní nařízení zůstavitele** (§ 1633 odst. 2, viz § 3 I a § 3 M bod I.2 hlavy čtvrté).

§ 2 Dědické třídy

A. První dědická třída

1. V první dědické třídě dědí zůstavitelovy děti a jeho manžel (popř. registrovaný partner). K dědění jsou povoláni všichni **stejným dílem** (§ 1635 odst. 1).

Ohledně dětí zůstavitele **není rozdílů mezi dětmi** zrozenými v manželství a mimo manželství ani mezi dětmi (potomky) pokrevními a osvojenými. Dítě, které bylo osvojeno manželé společně nebo manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů, jinak má postavení dítěte osvojitele (§ 832). Blíže k osvojení viz II. díl učebnice.

Namísto dítěte, které z nějakého důvodu nedědilo [nedožilo se smrti zůstavitele; je nezpůsobilé dědit; dědictví se zřeklo s ujednáním, že se zřeknutí nebude vztahovat na jeho potomky (§ 1484 odst. 1); dědictví odmítlo], nastupují právem reprezentace do uvolněného podílu stejným dílem jeho děti, tj. vnuci zůstavitele; obdobné platí o vzdálenějších potomcích tohoto předka (§ 1635 odst. 2). **Potomci bližší zůstaviteli vylučují z dědictví potomky vzdálenější.** Pro dědění v této třídě **je typické, že okruh descendentů není nijak omezen** – právem reprezentace mohou nastoupit nejen vnuci, ale též

pravnucci atd., a to vždy do uprázdněného podílu svého předka (*a contrario* srov. omezenou reprezentaci ve třetí dědické třídě).

2. **Byla-li osvojena zletilá osoba, dědí po osvojiteli v první třídě dědiců** (§ 1635). Občanský zákoník nepřipouští, aby (zletilý) osvojenec dědil v osvojitelově rodině po někom jiném než výlučně po svém osvojiteli. Nevstupuje tak v dědické právo svého osvojitele po kterémkoli členovi osvojitelovy rodiny (§ 853 odst. 2).

3. Předpokladem dědění manžela je **manželství trvajícím⁷⁰ v době smrti zůstavitele; nezáleží na tom, zda spolu manželé žili či nikoli**. Naproti tomu pouhé faktické soužití se zůstavitelem nezajišťuje spolužijící osobě postavení, které zákon přiznává manželovi, popř. registrovanému partnerovi. Na tom nic nemění ani skutečnost, že spolužijící osoba je matkou nebo otcem zůstavitelových dětí.

Manžel, popř. registrovaný partner nejsou v této třídě nikterak zvýhodnění. Velikost jejich dědického podílu je odvislá od počtu dětí (potomků) zůstavitele. Manžel, popř. registrovaný partner proto v této třídě nemůže dědit sám. Jeho dědický podíl může dosáhnout nejvýše jedné poloviny, dědí-li s ním alespoň jeden z ostatních dědiců první třídy – syn, dcera, vnuk, vnučka, pravnuček či pravnučka.

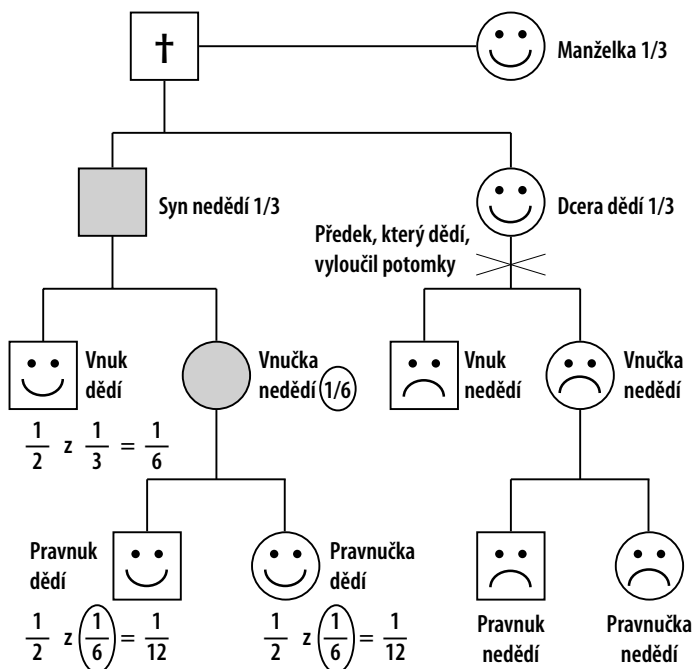
4. Smrtí dochází k zániku manželství, a tudíž i k zániku společného jmění manželů, pokud nedošlo již dříve k jeho zrušení či vypořádání, resp. pokud ani nevzniklo. Přestože přeživší manžel je dědicem zůstavitele, přece je jeho právní situace poněkud odlišná od jiných dědiců. **Aby mohlo dojít k vypořádání dědictví, je nejdříve třeba určit rozsah, resp. obsah toho, co patří, popř. patřilo do společného jmění manželů, a to je možné teprve poté, když bude toto jmění vypořádáno** (§ 742). Jinak řečeno, vypořádání zaniklého společného jmění manželů je předpokladem pro určení toho, co z tohoto jmění bude předmětem dědění a co případně pozůstalému manželovi. K vypořádání zaniklého společného jmění nedojde, pokud si manželé (snoubenci) sjednali režim oddělených jmění (a popřípadě společné jmění bylo již dříve vypořádáno z nějakého zvláštního důvodu). K otázce vypořádání SJM v pozůstalostním řízení viz blíž hlavu desátou učebnice.

⁷⁰ Mohlo by probíhat řízení o rozvod manželství; výjimkou je případ relativní nezpůsobilosti druhého manžela pro domácí násilí (§ 1482 odst. 1).

5. Pokud jde o majetkové zajištění pozůstalého manžela, srov. blíž § 4 hlavy deváté.

Schéma 1: První dědická třída

Příklad: zůstavitel má manželku a dvě děti – syna a dceru

Příklad:

Zůstavitel má manželku ☺ a dvě děti – syna ■ a dceru ☺. Syn ■ po sobě zanechal syna (vnuka zůstavitele) ☺ a dceru (vnučku zůstavitele) ●, která zemřela (případně dědictví odmítla). Vnuci právem reprezentace nastupují rovným dílem 1/6 a 1/6. Její bratr dědictví přijal – dědí 1/6. Děti vnučky – pravnuk ☺ s pravnučkou ☺ nastoupily rovným dílem do podílu jejich matky – 1/2 z 1/6, tj. 1/12, tj. celkem 2/12 = 1/6.

Dcera zůstavitele má dvě děti, tj. vnuky zůstavitele. Dcera zůstavitele dědictví neodmítla – zdělila 1/3. Tím vyloučila ~~✖~~ z dědění své děti, tj. vnuky zůstavitele. Navíc vyloučila i své vnuky, tj. právnicku zůstavitele jakožto osoby zůstaviteli vzdálenější (srov. úvodní výklad k nákresům parentel).

Manželka zůstavitele dědí 1/3.

B. Druhá dědická třída

1. Dědici druhé třídy jsou k dědění povoláni za předpokladu, že dědictví nenabude ani jeden ze zůstavitelových potomků, resp. proto, že zůstavitel potomky neměl.

Ve druhé třídě jsou k dědění povoláni manžel (popř. registrovaný partner), zůstavitelovi rodiče a dále ti, kdo žili se zůstavitelem ve společné domácnosti alespoň po dobu jednoho roku před jeho smrtí a z toho důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli na zůstavitele odkázáni svou výživou (tzv. spolužijící osoby, § 1636 odst. 1).

Dědici druhé třídy dědí stejným dílem (§ 1636 odst. 2), avšak **manžel, popř. registrovaný partner je v této třídě zvýhodněn** tím, že musí dostat **nejméně polovinu dědictví**, roz. konkuruje-li mu alespoň jeden z dalších dědiců této třídy. **Není-li tomu tak, tj. je-li v této třídě sám, může manželovi, popř. registrovanému partnerovi připadnout dědictví celé.**⁷¹ (Pokud jde o vypořádání SJM viz výše § 2 A této kapitoly).

2. Nedědí-li manžel ani registrovaný partner, dělí se ostatní dědici o celé dědictví. Tj. např. dědí-li po zůstaviteli oba rodiče a spolužijící osoba, připadne každému z nich jedna třetina pozůstalosti. **Spolužijící osoba však v této třídě sama dědit nemůže.**

Jestliže postavení manžela a rodičů je prokazatelně matričnými doklady, v **případě spolužijící osoby** může být situace komplikovaná. **Její předpoklady pro dědění jsou předmětem dokazování** zejména po stránce požadavku žití ve společné domácnosti s dalšími podmínkami.

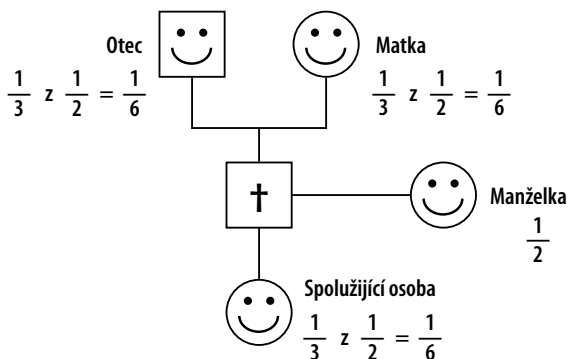
⁷¹ Jak předchozí, tak platná právní úprava nedodrží důsledně princip reprezentace do uvolněného podílu po některém z rodičů pro jeho potomky, tj. pro pozůstalé bratry a sestry (srov. ABGB, BGB). Tito příbuzní v pobočné řadě tak mohou přicházet v úvahu až ve třetí třídě za předpokladu, že dědictví nenabude manžel, otec ani matka zůstavitele. MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Linde, 2007, s. 44.

Soužití ve společné domácnosti musí trvat určitou **minimální dobu, totiž alespoň jeden rok před smrtí zůstavitele.**

Podmínkou péče o společnou domácnost se nerozumí jen péče výhradně vlastní, ale i podílení se na nákladech domácnosti, tak jak je tomu u druha a družky. **Podmínku odkázanosti výživou** na zůstavitele nelze chápat ve smyslu vzájemné zákonné vyživovací povinnosti. Za osobu odkázanou výživou na zůstavitele se považuje i ten, kdo nemá vlastní příjem ani nemá nikoho, kdo by vůči němu měl vyživovací povinnost. Spolužijící osobou tak může být sourozenec zůstavitele, který o zůstavitele pečoval.

Schéma 2: Druhá dědická třída

I. Zůstavitel má manželku, oba rodiče a jednu spolužijící osobu:

II. Zůstavitel má oba rodiče a manželku:

